

HZ. PEYGAMBERİN OTORİTESİNE DAİR BİR İSİMLENDİRME ÖNERİSİ

-A Suggestion About Describing Prophet Muhammed's Authority –

Eyüp KURT

DEÜ Doktora Öğrencisi

eyupkurt1@hotmail.com

***Abstract** Authority means ordering, obeying, the rights, power and influence. The terms traditional, charismatic and rational authority was improved by Max Weber. Hamid Dabaşı who adapted this typologies to Islamic history had defined the Prophet's authority as charismatic authority. But the charismatic authority is still artificial. The prophet's authority is rational, it is supported by divine inspiration and discussed by the companions of the prophet Muhammed. As a result, to name The Prophet's authority as Nabawî authority is more extensive than charismatic one.*

Keywords:Authority, Max Weber,charisma and traditional.

1. Giriş:

“Nebevî otorite” bu makalenin yazılmasını gerektiren bir başlık olarak bu satırların yazarına ait bir tamlamadır. Bu isimlendirme *İslam'da Otorite* kitabının yazarı Hamid Dabaşı tarafından ilk dönem İslam Tarihi anlatılırken dile getirilen bir tamlamadan yola çıkılarak yapılmaktadır. Aslında Dabaşı'nın yaptığı şey, ünlü Sosyolog Max Weber tarafından ortaya konan lider tipolojileri modelinin İslam'ın ilk dönemine uyarlanmasıdır. Bu uyarlama sırasında Peygamberimiz için uygun bulunan “Karizmatik otorite” tanımlamasının, Peygamberimiz ve başardıkları açısından yeterli olmadığı düşünülmüştür. Alternatif bir teklif olarak “Nebevî Otorite” bu düşüncenin ürünüdür.

Bu çerçevede okur açısından önce bir altyapı oluşturması için otorite, siyasi otorite, mutlak ve göreceli otorite kavramları üzerinde durulacaktır. Peşi sıra, Max Weber tarafından geliştirilen geleneksel, karizmatik ve rasyonel veya hukuki otorite tipolojileri işlenecektir. Bu arada karizma terimi önemine binaen, diğer başlıklardan daha detaylı olarak ortaya konulmaya çalışılacaktır. Peygamberimizin otoritesinin, neden “Nebevî Otorite” olarak adlandırılması gerektiği, gerekçeleriyle birlikte anlatılacaktır.

2. Otorite Nedir

Batı dillerinden dilimize geçmiş olan otorite (authority) sözcüğü; “emretme, itaat ettirme, hak, güç, iktidar, nüfuz, salahiyet, sultan ve sahasında kendini kabul ettirmiş başarılı kimse” gibi anlamlara gelmektedir. Başka bir ifadeyle, “güç sahibi

olmak ve gücü kullanarak diğer insanları disipline sokarak yönlendirmek ve daha yüksek bir standarda göre hareket etmelerini sağlamak” demektir. ¹

Bir otoritede bulunması gereken nitelikler, güven, üstün yargılama, disiplin uygulama yeteneği ve korku uyandırma kapasitesidir. Otorite, iktidardan farklı olarak, bir zorlama veya manipülasyondan ziyade, kabul edilen bir itaat yükümlülüğü fikrine/duygusuna dayanır. Bir kimsenin otorite sahibi olması için iktidar sahibi olması gerekmez. Otorite; iktidarla beraber de, iktidar olmaksızın da var olabilir.²

Kapsadığı alanlara göre otoriteyi; bireysel otorite, ilmi otorite, siyasi otorite, dini otorite şeklinde dört guruba ayırabiliriz. Ancak bizi öncelikle siyasi otorite ilgilendirdiğinden diğer başlıklardan ziyade bu kavram üzerinde duracağız.

Siyasi otorite, iktidar olgusunda var olan baskı unsurundan ve iktidarın bastırıcı niteliklerinden arınmış, doğal karşılana bir hiyerarşik ilişki sistemi oluşturan ve insanları seve seve itaat etmeye sevk eden bir olgudur.³

Siyasi otoritenin, meşru iktidar veya devlet olduğunu söyleyenler olmuştur.⁴ Ancak, bir iktidarın emir ve kararlarının tartışma konusu yapılmaksızın geçerli sayılması ve onlara uyulması halinde bir otoritenin varlığından söz etmek mümkündür. Otorite, normal olarak kuvvete, zora ve tehdide başvurmaksızın bir iradenin yürütülmesi yeteneğini ifade eder. Gerektiğinde kuvvete başvurulması halinde, kuvvet kullanmanın haklılığı ve meşruiyeti de üzerinde otorite kullanılanlar tarafından peşinen kabul edilmiş demektir. Bazı siyaset bilimcileri de otorite yerine “etki” ve “nüfuz” terimlerini tercih ederler.⁵

3. Ontolojik Olarak Otorite

Konuya ontolojik olarak bakacak olursak otorite; “mutlak” ve “göreceli” diye ikiye ayrılır. Mutlak otorite sahibi, otoritesini oluşturmak ve sürdürmek için bir başkasına ihtiyaç duymaz. O’nun otoritesinin kaynağı kendisidir. İslam akaidine göre bu niteliğe sahip olan yegâne varlık Allah’tır. Onun gücünün ve otoritesinin Kendinden başka bir kaynağı olmadığı gibi, sınırı ve sonu da yoktur.

Göreceli Otorite ise, kendinin kaynağı olduğu bir güç ve yetkiden mahrum olan, gücünü ve yetkisini başka bir kaynaktan alan otoritedir. İnsanların otoriteleri bu türdür. Bu tür otoriteyi kullanan, hiçbir zaman, kaynağından bağımsız olamaz.

¹ Doğan, M. **Büyük Türkçe Sözlük**, İstanbul,1984, s. 1033; Lewis, B. **İslam’ın Siyasal Söylemi**, Çev. Ünsal Oskay, Phoenix Yayınevi, II. Baskı, Ankara, 2011, s. 80.

² Yayla A. **Siyasi Düşünce Sözlüğü**, Adres Yay., 4. Baskı, Ankara,2008, s. 175.

³ Vergin N. **Siyasetin Sosyolojisi**, Doğan Kitap, VI. Baskı, İstanbul, 2008,s. 63.

⁴ Kapani, M. **Politika Bilimine Giriş**, Bilgi Yayınları, XI. Basım, Ankara, 1999, s.52; Arkoun, M. **İslam’da Siyaset Düşüncesi**, Çev: Kasım Güleçyüz, İnsan Yayınları. İstanbul, 1999, s. 47- 49.

⁵ Kapani, M. **Politika Bilimine Giriş**, Bilgi Yayınları, XI. Basım, Ankara, 1999, s.52.

Otoritesini aldığı kaynağın yetkilendirmesiyle doğru orantılı olarak hep sınırları vardır. Kaynağının çizdiği yetki sınırlarının dışına çıkamadığı gibi yetkinin süresi açısından da sınırlanabilir. Yani sadece belli bir zaman ve belli şeyler için kaynaktan yetkilendirilen otorite kullanılabilir. Aynı zamanda bu otorite, bazı şartlara bağlanarak kullanıcısı olan bireyin tam yetkisine de bırakılmayabilir.

İnsanların doğuştan getirdikleri yetenekleri vardır. Bu yetenekler Allah vergisidir. Bir de bu yeteneklere ilave olarak mutlak otoriteden alınanlar, yetkiler vardır. Nadiren de olsa bu yetenek ve yetkiler aynı kişide bir arada olabilir. Toplumun kendini yönetmek üzere seçtiği ve kendisine meşru güç kullanma yetkisini verdiği bir otorite kullanıcısı da vardır ki; bu da, “göreceli otoriteden alınanlar” diye adlandırılır.⁶

Bu saptamaya göre toplumu yönetmek üzere yetki almış olan siyasi iktidarın otoritesini, göreceli otoriteden alınanlar kategorisinde değerlendirebiliriz.

4. Kaynağına Göre Otorite

Ontolojik olarak otoritenin; “mutlak” ve “göreceli” diye ikiye ayrıldığını gördükten sonra sıra Kaynağına göre otoriteyi incelemeye gelmiştir. Sosyolog Max Weber (1864-1920) otoritenin üç ayrı kaynağının olduğunu ifade eder: Birincisi, “Gelenek”, ikincisi, “Karizma”, üçüncüsü de “hukûkî-rasyonel otorite”.⁷

Toplumların hayatında her dönem, bir önceki devrin devamı niteliğindedir. Dünya görüşü itibariyle tamamen değişik bakış açılarına da sahip olsalar, her yeni dönem, farklı olduğunu iddia ettiği önceki dönemi temel edinmek zorundadır. Yeni dönem, kendisini tanımlamak veya mukayese etmek için dahi, önceki döneme muhtaçtır. Aynı zamanda kendi fikrinin cevaz verdiği ölçüde eski dönemin kültür kalıplarını kullanır. Bu durum, yeni anlayışın toplum tarafından daha kolay anlaşılmasına ve benimsenmesine katkı sağlar.

4.1. Geleneksel otorite

Geleneksel otorite; köklü geleneklerin meşruiyet sağladığı otorite biçimidir. Liderin otoritesinin kaynağı kendi kişisel özellikleri değil, sahip olduğu geleneksel sıfatlardır. Dolayısıyla geleneksel otorite, özerk bireyler arasında değil, cemaate ağırlık veren toplumlarda daha yaygındır. Geleneksel otorite, lider ve çevresindekiler arasındaki duygusal etkileşime bağlı olarak liderin şahsında somutlaşabilir; ancak bu durumda bile otoritenin meşruluğunu sağlayan liderin şahsı değil, geleneklerdir. Geleneksel otorite tipinde herhangi bir yeniliğin kabul edilmesi ve meşru sayılması, gelenek tarafından tasdik edilmesine bağlıdır, iktidar, sırf eski

⁶ Baktır, M., Hz. Peygamberin Otoritesinin Dayanakları, C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi Cilt: VIII / 1. Sivas, s. 52.

⁷ Weber, M. Sosyoloji Yazıları, Çev. Taha Parla, Hürriyet Vakfı Yayınları, II. Baskı, İstanbul,1987, s. 218-219; Vergin, N. Siyasetin Sosyolojisi, Doğan Kitap, VI. Baskı, İstanbul,2008, s.63.

olduğu için bile doğal sayılmaktadır. Bununla birlikte bu iktidara sahip olan kişiye, kişisel saygınlığından ötürü değil, yerine getirmiş olduğu görevlerden dolayı kral, soylu ve mülk sahibi gibi nitelikler atfedilir.⁸ Bu otorite, toplumsal değişime cevaz vermeyen bir kurumlaşmanın hem nedeni, hem de sonucudur. Sadece toplumsal istikrarın değil, değişime set çekmenin de başlıca dayanağını oluşturur.

Geleneksel otorite, mevcut olanla, bir kopuşu temsil eden ve çoğu kez bunu gerçekleştiren karizmatik otoriteyle tam anlamıyla tezat teşkil eder.⁹ Şimdi karizmatik otorite konusuna geçmeden “karizma” kavramı üzerinde duralım:

Karizma

Kelimenin aslı, Yunanca “hibe edilmiş” anlamına gelen “charisma”dır. İlk dönem Hıristiyan bilginleri, Allah’ın belirli insanlara ihsan ettiği manevî bağışlara işaret etmek için bu kelimeyi kullanmışlardır. Bu konuda diğer bir görüşe göre ise; “Tanrı vergisi” anlamına gelen “karizma” kavramı, peygamber veya dinî önderlerde var sayılan olağanüstü yetenek ve kişisel özellikleri ifade eder. Kelimenin, bu anlamıyla ilk defa Petrus tarafından kullanıldığı ileri sürülmüştür.

Karizma kelimesi ilk dönem Hıristiyan bilginlerden bu anlamıyla skolastik Hıristiyan felsefesine geçmiş, daha sonra da, Alman sosyolog Max Weber vasıtasıyla, bazı kimselere bahşedilmiş olağanüstü özellikleri anlatmak için kullanılan sosyolojik bir kavram haline gelmiştir.¹⁰

4.2. Karizmatik Otorite (Lider)

Karizmatik lider, gücünü gelenekten ve kanundan değil; kendisinde var olduğuna inanılan karizmadan alır. Lidere inananlar, onun karizmasını, kendi iç dünyalarında canlandırdıkları için, bunun somut olarak tanımlanması mümkün değildir. Karizma, aynı zamanda lidere meşruiyet kazandırır.¹¹ Zaten karizmanın büyüleyici veya inananları taparcasına bağlanmaya iten yönü de burasıdır. Lider, toplum tarafından (ya da en azından toplumun önemli bir bölümü tarafından) karizma sahibi olarak teşhis edildiği, öyle algılandığı veya öyle görüldüğü için karizmatik lider olarak nitelendirilirler. Yönetilenler, böyle tavsif ettikleri bir lidere, karşı koymayı akıllarından bile geçirmedikleri gibi muazzam bir şevkle itaat ederler ve yaptığı her işte bir hikmet ararlar.¹² Bir takım araştırmacılar, karizmanın niteliksel

⁸ Weber, M. **Sosyolojinin Temel Kavramları**, Çev. Medeni Beyaztaş, Bakış Yayınları, 2002, İstanbul, s. 56; Çapcıoğlu İ-Şahin-Erdoğruca, **Max Weber Sosyolojisinde Karizmatik Otorite ve Dini Liderlik**, TSA / Yıl: 14. 2010, s.51-76.

⁹ Vergin N. **Siyasetin Sosyolojisi**, Doğan Kitap, VI. Baskı, İstanbul, 2008, s. 70-71.

¹⁰ Er İ. **“Karizma”**, Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, C. 2, Risale Yay., İstanbul, 1990, s. 351; Marshall G. “Karizma”, **Sosyoloji Sözlüğü**, çev. Osman Akınhay-Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 2003, s. 387-388; Kirman, M. A. **“Karizma”**, Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü, Rağbet Yay., İstanbul, 2004, s. 124

¹¹ Okumuş E. **Dinin Meşrulaştırma Gücü**, Özgü Yay., İstanbul, 2005, s.42.

¹² Vergin N. **Siyasetin Sosyolojisi**, Doğan Kitap, VI. Baskı, İstanbul, 2008, s. 64.

ve gözlenebilir bir olay olduğunu ve liderin davranışlarından kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir. Araştırmacılar, bu tezlerini karizmatik lider tipleri ile diğer lider tiplerinin davranışlarındaki farklılıkları ortaya koyarak desteklemişlerdir. Aynı davranışların her karizmatik liderde bulunmasının söz konusu olmadığı ve içinde bulunulan ortamın da lideri etkileyebileceği vurgulanmıştır. Bu teoriler çerçevesinde karizmatik liderin şahsi özelliklerini şöyle sıralamak mümkündür:

4.2.1. Karizmatik Lider'in Özellikleri

1- Uç noktadaki görüş: Diğer liderler içinde buldukları ortamı statükocu bir yaklaşımla devam ettirirken, karizmatik liderler, durumlarından oldukça farklı boyutlardaki ortamları hayal ederek, izleyicilerin de kabul edecekleri doğru değişim stratejilerini uygulama cesaretine sahiptirler.

2- Yüksek riske girme: Karizmatik liderler, kendilerini riske atarlar, özveride bulunurlar ve amaçları uğruna büyük bedeller öderler.

3- Toplumsal geleneklere uymayan stratejileri kullanma: Karizmatik liderler, örgütün amaçlarına ulaşması için geleneksel stratejilerden uzak yollar bulur ve bu suretle sıra dışı olduklarını gösterirler.

4- Durumu net bir şekilde değerlendirme: Yeni stratejiler uygulayan karizmatik liderler, aynı zamanda çevre faktörlerini ve ortaya çıkan fırsatları göz ardı etmezler.

5- İzleyicilerin düş kırıklığı: Karizmatik liderler, büyük değerişimlerin olması gerektiği kaos ortamlarında çıkarlar. Fakat izleyicileri düş kırıklığına uğratmamak için, onları geleneksel olmayan stratejilere başvurmadan önce, geleneksel stratejilerin artık işe yaramadığı noktada ikna ederler.

6- Kendine güven: Tekliflerini kendisine güvenerek yapan lider, şüpheli ve karışık bir teklif yapan lidere kıyasla daha karizmatiktir.

7- Bilgisel gücün kullanılması: Ortaya koyduğu bilgi gücüyle izleyenleri de arkasına alarak geleneksel olmayan stratejilerle başarıya ulaşan liderlerin karizmatik özellikler taşıması daha olasıdır.¹³

Karizmatik otorite, buna sahip bireyin kişisel özelliklerinden kaynaklanmaktadır ve başkasına devredilebilir bir otorite değildir. Bu bireye, diğerlerinde olmayan, onu sıra dışı yapan, bazen de doğaüstü veya kutsal özellikler de atfedilir; "bir kahraman, bir kurtarıcı, seçilmiş kişi" olduğu düşünülür. Yani, karizmatik temellere dayanan otorite, yöneticinin istisnai, olağandışı, adeta doğaüstü yetenekler taşıdığı ve onun kutsal bir kişiliğe sahip olan bir kahraman olduğu inancına dayanır. Önemli olan, kişinin bu özelliklere sahip olması değil, otoritesi

¹³ Marshall, G. "Karizma", *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınhay-Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 2003, s. 387-388.

altında bulunanların onda bu özellikleri görmeleridir.¹⁴ Bundan dolayı bu kişinin kararlarına, eylemlerine, düşüncelerine sorgulamadan heyecanla rıza gösterilir, dolayısıyla en yüksek düzeyde meşruiyet söz konusudur.¹⁵

Karizmatik liderler daha çok toplumsal kriz dönemlerinde, toplumun kurtarıcı arayışında olduğu zamanlarda ortaya çıkar ve toplumu peşinden sürükleyerek geleneksel yapıdan kopmalarına zemin hazırlayabilirler. Bezginliğin, yılgınlığın ve ümitsizliğin içerisinde karizmatik lider; bir ümit, bir ışık olarak görülür. Toplumun içinde bulunduğu kangren haline gelmiş sorunlar, bu inancın oluşturulmasına yardımcı olur.¹⁶ Sözü edilen bu inanç sebebiyle kitleler, karizmatik kişiyi lider olarak kabullenmekte ve ona, sorgulamadan itaat etmektedirler.¹⁷

4.2.2. Karizmatik Lider'in Yönettiği Kitle

Karizmatik önderin yönettiği kitleye verdiği güven çok güçlüdür. Bu güven, insanların gönüllerinde ve dolayısıyla, us-dışı yönlerinde yankılanır. Bundan dolayı, toplum karizmatik önderinin uğruna kendini değiştirmek dâhil olmak üzere, her şeyi göze alabilir. Karizmatik lidere duyulan bu gönül bağı, ister coşkulu ister feragatli olsun, mutlaka bir teslimiyete yol açar. Weber, bu teslimiyetin meşruluğun en üst düzeydeki ölçütünü teşkil ettiğini söyler.¹⁸

Karizma, bu kadar üst düzeyde meşruiyet sağlamakla beraber, yapay bir otorite olup zirve olması nedeniyle de hemen düşüşe geçme risklerini de içinde barındırır. Çünkü gelenek ve statüko tarafından sürekli tehdit altındadır. Geleneksel kurumları yıkmaya, geleneksel yaşam tarzlarını bir kalemde değiştirmeye muktedir olan karizmanın kalıcı olması ve istikrar sağlayabilmesi için, onun cazibesine kapılmış olan kitleleri devamlı olarak tatmin etmek ve heyecanı diri tutmak zorundadır. Karizmatik liderler, toplumda başarılı oldukları ve zaferden zafere koştukları hissini uyandırmak zorundadırlar. İşte bu husus karizmanın önlenemez zaafını teşkil etmektedir. Zira başarılarında aksamalar olduğu, beklenen zaferler geciktiği, kendisine inananların yaşam seviyesinin yükselmediği, özellikle umulan refah sağlanmadığı takdirde tehlike çanları çalacaktır.¹⁹

¹⁴ Daver B. **Siyaset Bilimine Giriş**, Doğan Yayınevi, Ankara 1969, s.118.

¹⁵ Dabaşı, H. **İslamda Otorite**, çev. Süleyman e. Gündüz, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995, s. 65; Vergin, N. **Siyasetin Sosyolojisi**, Doğan Kitap, VI. Baskı, İstanbul,2008, s. 65-66

¹⁶ Daver B. **Siyaset Bilimine Giriş**, Doğan Yayınevi, Ankara 1969, s.118; Ergezer, B. **Liderlik ve Özellikleri**, Ocak Yay., Ankara,1992, s.72

¹⁷ Sezer B. "Çağdaş Karizma" Ortadoğu Âmme İdaresi Dergisi, Cilt, 26, Sayı, 4, Ankara,1993, s.20.

¹⁸ Weber, M. **Sosyoloji Yazıları**, Çev. Taha Parla, Hürriyet Vakfı Yayınları, II. Baskı, İstanbul, 1987, s. 218.

¹⁹ Vergin, N. **Siyasetin Sosyolojisi**, Doğan Kitap, VI. Baskı, İstanbul, 2008. s. 65.

Karizmanın kaybolması büsbütün ümitlerin kırılmasına ve kitlelerin kaos yaşamasına neden olacağından Weber, “karizmanın rutinleşmesi” kavramını geliştiriyor. İşte bu süreç iyi yönetilebilirse karizmatik otorite, hukûkî-rasyonel otoriteye; yönetilemezse ortaya çıktığında yerine geçtiği otorite biçimine; yani başlangıçtaki geleneksel otoriteye dönüşür.²⁰

4.3.Hukûkî-Rasyonel Otorite

Hukûkî-rasyonel otorite, liderden ziyade işgal edilen makamın otoritesidir. Kişi, otoritesini herkes için aynı biçimde işleyen hukukî kurallara uygun biçimde elde etmiştir. Kurallarına riayet ettiği müddetçe bu otoriteye sahip olabilir. Buna göre, hak etmediği konuma atanan bir üst düzey görevlinin, konumu gereği elindeki güç ne kadar büyük olursa olsun, hukukî otoriteye sahip olması mümkün değildir. Çünkü bu otoritede yönetilenler, sadece mevzuata uygunluğuna değil aynı zamanda reel politığe ya da rasyonaliteye de bakarak, lideri benimserler veya reddederler. Bundan dolayı çağdaş politika bilimi bu otorite tipini hukûkî-rasyonel otorite olarak adlandırır. Ancak bu otorite sadece devlet kurumlarında, orduda veya hiyerarşik düzenlemelere tabi örgütlerde ortaya çıkmaz, sözgelimi gerekli şartları oluşturamayan bir öğretmenin de otorite sağlaması mümkün değildir.²¹ Özellikle hukukun ve akılcılığın egemen olduğu toplumlarda Weber’e göre, geleneksel egemenlik tipi otorite, yerini hukukî egemenlik tipine bırakır. Hukukî otorite, bürokratik kökenli olup akılcı kurallara göre saptanır ve işler.²²

5. Hz. Peygamberin Otoritesi “Karizmatik Otorite” Değildir.

İslam’da Otorite kitabı’nın yazarı Hamid Dabaşı, önceki satırlarda açıklamaya çalıştığımız Max Weber’e ait otorite tiplerini, İslam’ın gelişiyile ortaya çıkan değişimi açıklarken buraya uyarlamıştır. Bahsedilen üç otorite tipinden geleneksel otoriteyi, Cahiliye dönemini açıklamak için; karizmatik otoriteyi, Hz. Peygamber dönemini izah etmek için kullanmıştır.

Weber, üçüncü otorite tiplerini ikiye ayırır: Birincisi, hukuki otoritedir. Karizmanın rüzgârıyla elde edilen değişim, toplum tarafından benimsenip kurumsallaşarak kalıcı hale gelir. Bu durumda aklın rehberliğiyle uygulanan yasal bir otoriteye, yani hukuki otoriteye dönüşür. Bu düzey, otorite tiplerinde ideal olandır. Böylece kültürel gelişimini kendi iç dinamikleriyle sağlayamayan bir

²⁰ Weber, **M. Sosyoloji Yazıları**, Çev. Taha Parla, Hürriyet Vakfı Yayınları, II. Baskı, İstanbul, 1987,s. 219.

²¹ Weber, **M. Sosyoloji Yazıları**, Çev. Taha Parla, Hürriyet Vakfı Yayınları, II. Baskı, İstanbul, s. 219; Vergin, N. **Siyasetin Sosyolojisi**, Doğan Kitap, VI. Baskı, İstanbul, s. 74-75.

²² Weber, **M. Sosyoloji Yazıları**, Çev. Taha Parla, Hürriyet Vakfı Yayınları, II. Baskı, İstanbul, s. 220; Kaya, **A. V. Toplumsal Değişme Açısından Karizmanın Şiddeti**,1. bs., Sis yay., Ankara, s. 33.

toplum, mehdi edasıyla ortaya çıkan bir kurtarıcının tılsımı sayesinde uygulanan şok tedavi ile kendine gelir ve ulaşılan düzeyi aklileştirerek devam ettirir. Buna *karizmanın rutinleşmesi* denir.

İkincisi ise karizmanın başarısızlığıdır. Bu durum, değişimin fiyaskoya dönüşmesi olarak tanımlanabilir. Karizmanın etkisiyle silkinerek ayağa kalkan topluma, geleneğin ya da statükonun yeniden hâkim olmasıdır. Bu durumda karizma, toplumda beklenen kalıcı değişikliği sağlayamamış demektir.

Weber, üçüncü madde olarak söylediği otorite tiplerini ikiye ayırırken, Dabaşi, değişimin etkisiyle ortaya çıkan üçüncü aşamayı üç başlık altında ele almıştır. İlki, Sünniler nezdinde karizma'nın rutinleşmesi, ikincisi, karizmanın Şiilerce daimileştirilmesi ve üçüncüsü ise, karizmanın yayılması olup, hariciler tarafından gerçekleştirilmiştir.²³

Max Weber'in geliştirdiği otorite tiplerinden karizma, daha önce de sözü edildiği gibi, "kitlelerin liderlerinde metafizik bir güce sahip olduklarına inanma" tezi üzerine kuruludur. Karizmatik liderde esas olan, liderde metafizik gücün olması değil, kitlelerin öyle olduğuna inanmasıdır.²⁴

Söz Hz. Peygamber'e geldiğinde; O'nun durumu, karizmatik lider diye tanımlanan tipolojiye uymamaktadır. Allah Rasulü, kitlelerin kendisinde bir güç olduğuna inandığı ama gerçekte böyle bir güce sahip olmayan birisi asla değildir. O, risalet görevini yürüten ve bu konuda Allah Teâlâ'nın kendisini vahiyle desteklediği bir liderdir.²⁵

Bu durumda Allah Resulünün otoritesini, karizmatik liderde olduğu gibi, sadece kitlelerin olağanüstü bir güç tarafından desteklendiği inancına sahip bir lider olarak tanımlamak eksik kalır. Sadece Muhammed (as) değil, bütün peygamberlerin durumu O'nunki gibidir. Hepsisi de risalet görevini kendilerine veren Allah Teâlâ tarafından desteklenmektedirler. Bu bakımdan bir Peygamber otoritesinin "karizmatik otorite" olarak adlandırılmasının, kapsayıcılık açısından yeterli olmadığı kanaatindeyiz.

Peygamberlerin hepsinin Allah tarafından desteklenmesi durumu aynı olduğuna göre, bu desteğin somut sonuçlarının başarılı ya da başarısız sayılmalarını bir kenara bırakırsak, hepsinin otoritesi için yeni bir isimlendirme yapılması gerekmektedir. Bu isimlendirme için önerimiz: "Nebevi Otorite"dir.

²³ Dabaşi, H. **İslamda Otorite**, çev. Süleyman e. Gündüz, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995, s. 21-22.

²⁴ Weber, **M. Sosyoloji Yazıları**, Çev. Taha Parla, Hürriyet Vakfı Yayınları, II. Baskı, İstanbul, s. 221-224; Vergin, N. **Siyasetin Sosyolojisi**, Doğan Kitap, VI. Baskı, İstanbul, 2008, s.74-75.

²⁵ Kehf Suresi 18/110.

Max Weber tarafından geliştirilen liderlik tipolojisi şablonundaki, “Karizmatik otorite” kavramının Hz. Peygamberin başarıyla yerine getirdiği risalet görevinin diriltici nefesi sayesinde ortaya çıkan değişimi anlatmak için yeterli olmadığı âşikardır. Bu düşünceyi ortaya çıkaran gerekçeleri şöyle sıralamak mümkündür:

1-Weber tezini, kitlelerin zihnindeki lider imajı temeli üzerine inşa etmiştir. Onun tezine göre önemli olan liderin özellikleri değil, onun tavır ve davranışlarının kitlelerce nasıl algılandığı gerçeğidir. Karizmatik otorite algısı yapay bir durumdur. Karizmatik lider de sorgulanmaz (=lâ yüs’el)dır. Bundan dolayı karizmatik otoritenin sağladığı algı, sadece inanç düzeyinde olup bilgi seviyesine ulaşmış bir gerçeklik değildir. Aynı zamanda yöneten-yönetilen ilişkisi olabildiğince mesafeli olduğundan, lider kendini mümkün olduğunca halktan gizlemek durumundadır.²⁶

Hz. Peygamberin otoritesine gelince; öncelikle O, Allah tarafından vahiyle sürekli desteklenmekteydi. Bir örnek üzerinde sözü sürdürmek gerekirse; Hz. Peygamber, yaklaşık bin dört yüz kişilik sahabeleriyle umre niyetiyle Mekke’ye doğru hareket eder.²⁷ Seyahatlerinin savaşma amaçlı değil, Kâbe’yi ziyaret amaçlı olduğunu görünür kılmak için de yalın kılıç ve ihramlı olarak yola çıkarlar. Mekke ile Cidde arasındaki Hudeybiye denilen yere geldiklerinde, Mekke’ye gelme gerekçelerini oranın ileri gelenlerine anlatmak için içlerinden bir elçi gönderirler, ama elçiye olumsuz cevap verilir.²⁸

Sonraki süreçte heyetlerin karşılıklı görüşmesi sonucunda bir antlaşma yapılır. “Hudeybiye Musalahası” olarak tarihe geçen antlaşma maddelerinden Hac görevinin yerine getirilmeden dönülmesi, sığınmacıların tek taraflı olarak iâdesi, Hz. Peygamber’in kutsal unvanının antlaşma metninden çıkarılışı gibi karşı tarafa tanınan her imtiyaz, askerî bakımdan güçlü olduklarını düşünen Müslümanların ağırlığına gider. Hz. Ömer en sert muhalefetlerinden birini yapar. Görünüşte korkaklık ifadesi taşıyan antlaşma maddeleri karşısında hoşnutsuzluğunu sertçe dile getirir ve Hz. Peygamber’in huzuruna çıkıp řu soruları sorar:

²⁶ Weber, **M. Sosyoloji Yazıları**, Çev. Taha Parla, Hürriyet Vakfı Yayınları, II. Baskı, İstanbul, s. 221-24; Vergin, **N. Siyasetin Sosyolojisi**, Doğan Kitap, VI. Baskı, İstanbul, 2008, s. 74-75.

²⁷ İbn Hişam, **es-Siretü’n-Nebeviyye**, I-II, Tahkik, Süheyl Zükkar, Daru’l-Fikr Yay., I. Baskı, Beyrut, II, s. 776; İbn Sa’d, **et-Tabakatu’l-Kübra**, I-VIII, Daru’s-Sadr Yay. ts. II, s. 95.

²⁸ İbn Hişam, **es-Siretü’n-Nebeviyye**, I-II, Tahkik, Süheyl Zükkar, Daru’l-Fikr Yay., I. Baskı, Beyrut, II, s. 776; İbn Sa’d, **et-Tabakatu’l-Kübra**, I-VIII, Daru’s-Sadr Yay. ts. II, s. 97

“Bizler doğru yoldayız ve müşrikler de yanlış yolda değiller mi? O halde dinimiz uğrunda bu aşağılanmayı niçin kabul edelim?”²⁹

Hız. Ömer’in dile getirdiği bu endişelere cevap, Mekke’ye doğru gerisin geriye dönerken gelen ve yapılan antlaşmayı “açık bir zafer” ve “göz kamaştırıcı bir başarı” olarak tavsif eden Fetih suresinin ilk ayeti ile verilir. Aynı surenin “Allah ağacın altında biat eden mü’minlerden razı olmuştur...” ayeti³⁰ ile de yapılanlardan Allah Teâlâ’nın razı olduğu haber verilir.

Böylelikle vahiy desteğini alan Peygamberimiz, mü’minleri üzerindeki otoritesini sağlamlaştırmış, onlardan bazılarının karşı çıkışlarına rağmen onay verdiği bir anlaşma metninde, haklılığını ispat etmiştir. Bu durum “Nebevî otorite”nin benzersiz olduğunu göstermektedir.

Peygamberimizin otoritesinin “Nebevî otorite” olarak adlandırmamız konusunda bizi destekleyeceğini düşündüğümüz başka örnekler de vardır. Bir diğer örnek olarak Hız. Peygamberi kendisine otorite olarak kabul edenlerin, zaman zaman “ruh nedir, hilal nedir” gibi sorular sormaları üzerine Peygamberimizin verdiği cevapları zikretmek mümkündür. O, her şeyi bilen lider edasıyla bu tür sorulara hemen cevap vermeyip vahyin gelmesini bekler ve gelen vahiy ile soruları cevaplardı. Nitekim “Sana ... hakkında sorular soruyorlar, sen onlara de ki ...” şeklindeki ayetler,³¹ sözü edilen sorulara cevap olarak gelen vahiy metinleridir.

Ayrıca Hız. Peygambere gelen ayetlerin, vahiy kâtipleri tarafından değişik malzemeler üzerine yazılması ve bunların, o dönemde yaşayan herkese açık olması da, O’nun canlı desteğinin apaçık göstergeleridir.

Burada söz konusu edilen örneklerde de görüleceği gibi, Hız. Peygamber’in otoritesi, kendisine gönül vermiş kimselerin zihinlerinde oluşturulmuş geçici bir algı ya da hayal mahsulü bir imajdan ibaret değildir. O’nun otoritesi, sıcağı sıcağına gelen vahiy desteğiyle güçlendirilmekte hatta sarsılmaz bir güven ve itaate dönüşmektedir.

2-Karizmatik otorite imajı, kitleler tarafından kabul edilmesi veya inanılması gereken bir durumdur. Yani Karizmatik lider bu yönüyle sorgulanmazdır. Hız. Peygamber’in peygamberlik yönü değil de, bir devlet başkanı olarak liderlik imajı ise, lâ yüs’el değildir. Zaman zaman liderin kararları, ümmet tarafından müzakere edilmekte hatta kendilerince ma’kul olmaması durumunda, tartışılabilmekte ve sonuç olarak desteklenmeyebilmektedir.

²⁹ İbn Hişam, **es-Siretü’n-Nebeviyye**, I-II, Tahkik, Süheyl Zükkar, Daru’l-Fikr Yay., I. Baskı, Beyrut, II, s. 776; İbn Sa’d, **et-Tabakatu’l-Kübra**, I-VIII, Daru’s-Sadr Yay. ts. II, s. 97.

³⁰ Fetih Suresi 48/18.

³¹ Enfal Suresi 8/1; İbn Hişam, **es-Siretü’n-Nebeviyye**, I-II, Tahkik, Süheyl Zükkar, Daru’l-Fikr Yay., I. Baskı, Beyrut, I, s. 492.

Sözelimi, Bedir Savaşı öncesi Hz. Peygamberin, Bedir kuyuları ordunun önünde kalacak şekilde konuşlandırma talebiyle ilgili, Ensardan Habbab b. Münzir, “ Ya Resulullah, bu talebiniz bir vahiy mi yoksa kendi inisiyatifinizle verdiğiniz bir karar mı?” diye sorar. Hz. Peygamber de vahiy olmadığını söyleyince, bu kararın yanlış bir taktik olduğunu söyler. Bedir kuyularının, ordunun arkasına alınarak düşmanı sudan mahrum bırakmanın daha doğru bir karar olacağını dile getirir. Hz. Peygamber de kendisine yapılan bu teklifi makul bulup kabul eder ve ordu yapılan teklifte olduğu gibi kuyuları arkasına alarak konuşlandırılır. Sonuçta, zafer kazanılır.³²

Bedir Savaşı sonunda elde edilen ganimetlerin nasıl dağıtılacağı;³³ Uhud Savaşı'nın şehirde savunma savaşı şeklinde mi yoksa açık alanda bir meydan savaşı biçiminde mi olacağı;³⁴

Medine şehrinin etrafına hendek kazılması³⁵ gibi Peygamberimizin ashabıyla yaptığı istişare örneklerini çoğaltmak mümkündür. Karizmatik otoritede yaptıklarından hesap vermek zorunda olmayan, hatta kararları sorgulanamayan bir lider gibi olmayan Peygamberimizin durumunun “Nebevî otorite” olarak adlandırılması daha isabetli gözükmektedir.

Karizmatik otoritede olduğu gibi, bir otoritenin kitlelerce, rasyonaliteden uzak bir şekilde sadece kabul edilmesi, onlarca aklileştirilmemesi; bir bakıma körü

³² Vakıdı, **Kitabu'l-Meğazi**, I-III, Beyrut, 1984, I, s. 44-45; İbn Hişam, **es-Siretü'n-Nebeviyye**, I-II, Tahkik, Süheyl Zükkar, Daru'l-Fikr Yay., I. Baskı, Beyrut 1992, I, s. 442; İbn Sa'd, **et-Tabakatu'l-Kübra**, I-VIII, Daru's-Sadr Yay.II, s. 291; Hamidullah, M. **H. Peygamberin Savaşları**, Çev. Salih TUĞ, Yağmur Yay., İstanbul,1991, s. 54; Apak, A. **Ana Hatlarıyla İslam Tarihi**, I-III, Ensar Neşriyat, VII. Baskı, İstanbul, 2011,I, s.260.

³³ Müslim, Cihad,58; Vakıdı, **Kitabu'l-Meğazi**, I-III, Beyrut, 1984, I, s. 105-111; İbn Hişam, **es-Siretü'n-Nebeviyye**, I-II, Tahkik, Süheyl Zükkar, Daru'l-Fikr Yay., I. Baskı, Beyrut 1992, I, s. 444; İbn Sa'd, **et-Tabakatu'l-Kübra**, I-VIII, Daru's-Sadr Yay.II, s. 24; Hamidullah, M. **H. Peygamberin Savaşları**, Çev. Salih TUĞ, Yağmur Yay., İstanbul,1991, s.69; Apak, A. **Ana Hatlarıyla İslam Tarihi**, I-III, Ensar Neşriyat, VII. Baskı, İstanbul, 2011,I, s.267

³⁴ Vakıdı, **Kitabu'l-Meğazi**, I-III, Beyrut, 1984, I, s. 199-200; İbn Hişam, **es-Siretü'n-Nebeviyye**, I-II, Tahkik, Süheyl Zükkar, Daru'l-Fikr Yay., I. Baskı, Beyrut 1992, II, s. 584; İbn Sa'd, **et-Tabakatu'l-Kübra**, I-VIII, Daru's-Sadr Yay.II, s. 38; Belazuri,1963, I, 312;Hamidullah, 1991, 87; Apak, A. **Ana Hatlarıyla İslam Tarihi**, I-III, Ensar Neşriyat, VII. Baskı, İstanbul, 2011,I, s. 271.

³⁵ Buhari, Cihad, 34; Vakıdı, **Kitabu'l-Meğazi**,I-III, Beyrut, 1984, II, s. 454;İbn Hişam, **es-Siretü'n-Nebeviyye**, I-II, Tahkik, Süheyl Zükkar, Daru'l-Fikr Yay., I. Baskı, Beyrut 1992, II, s. 700;İbn Sa'd, **et-Tabakatu'l-Kübra**, I-VIII, Daru's-Sadr Yay.II, s. 99; Hamidullah, M. **H. Peygamberin Savaşları**, Çev. Salih TUĞ, Yağmur Yay., İstanbul,1991, s. 114; Apak, A. **Ana Hatlarıyla İslam Tarihi**, I-III, Ensar Neşriyat, VII. Baskı, İstanbul, 2011,I, s. 280.

körüne sağlanan bir itaattir. Bu durum, ne kitleleri tam anlamıyla tatmin eder, ne de lidere gözü arkada kalmayacak şekilde bir güven telkin eder. Hz. Peygamber'in otoritesi, yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi, hem karizmatik otoritenin özelliklerini, hem de rasyonel otoritenin vasıflarını haiz durumdadır. Dolayısıyla yeni bir adlandırmayı hak etmektedir.

3-Hz. Peygamber, karizmatik otoritede olduğu gibi geleneği büsbütün reddetmiş değildir. Çünkü toplumların hayatında her dönem, bir önceki devrin devamı niteliğindedir. Dünya görüşü itibariyle tamamen farklı bakış açılarına da sahip olsalar, her yeni dönem, farklı olduğunu iddia ettiği önceki dönemi kendisine temel edinmek zorundadır. Yeni dönem, kendisini tanımlamak veya mukayese etmek için dahi, önceki döneme muhtaçtır. Aynı zamanda kendi fikrinin cevaz verdiği ölçüde eski dönemin kültür kalıplarını kullanır. Bu durum, yeni anlayışın toplum tarafından daha kolay anlaşılmasını ve benimsenmesine katkı sağlar.

Yukarıda dile getirilen örnekler Hz. Peygamberin, otoritesi ümmet tarafından benimsenmiş bir devlet başkanı ve Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber olarak, tasarruflarının göz önünde olması nedeniyle yapay ve sorgulanmaz olmadığını gösterir. O'nun eleştiriye açık olması, ümmetin zihninde oluşan otorite algısının gittikçe artan bir trend izlediğini ve inanç düzeyinde kalmayıp bilgi ile desteklendiğini göstermesi açısından önemlidir. Bu durum, Nebevî Otorite kavramının, karizmatik otoritede olduğu gibi yapay nitelikte olmayıp, inananlarca benimsenmiş ve rasyonalize edilmiş kalıcı bir otorite olduğunu gösterir. Bundan dolayı Hz. Peygamber'in otoritesi için, karizmatik tavsifinin çok cılız kalacağını düşünüyoruz.

6. Sonuç

Makalede, "otorite" ve "siyasi otorite" kavramları örneklerle işlenmiştir. Ayrıca "mutlak" ve "göreceli otorite" kavramları üzerinde de durulmuştur. Akabinde Max Weber tarafından geliştirilen geleneksel, karizmatik ve rasyonel veya hukuki otorite tipolojileri ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Buraya kadar olan bölüm, çalışmamız için alt yapı oluşturmayı hedeflemiştir.

Weber'in tipolojisindeki "geleneksel otorite" şablonu, Cahiliye dönemini açıklaması bakımından isabetli ve olması gerektiği gibidir. Ancak sözü edilen tipolojilerin ikinci aşaması olan "karizmatik otorite" kavramı, bir Peygamberin, özellikle de Hz. Peygamberin otoritesini açıklamak için yetersiz kalmaktadır.

Hız. Peygamber'in hayatıyla ilgili yukarıya alınan örnekleri artırmak mümkündür. Ancak verilen örneklerin, sözün maksudunu anlatmada yeterli olduğu düşünülmektedir. Nihai noktada, sıralanmaya çalışılan gerekçelerden hareketle Hz. Peygamber dönemini otoritenin etkisi yönünden anlatmak için "karizma" isimlendirmesinin yeterli ve "*efradını câmi, ağıyarını mâni*" bir tabir olmayacağını; bunun yerine, diğer Peygamberleri de dikkate alarak "Nebevî Otorite" tavsifinin daha açıklayıcı ve daha meramı ifade eder bir isimlendirme olacağını düşünüyoruz.

Kaynaklar:

- Apak, A. **Ana Hatlarıyla İslam Tarihi**, I-III, Ensar Neşriyat, VII. Baskı, İstanbul, 2011.
- Arkoun, M. **İslam'da Siyaset Düşüncesi**, Çev: Kasım Güleçyüz, İnsan Yayınları, İstanbul, 1999
- Baktır, M., **H. Hz. Peygamberin Otoritesinin Dayanakları**, C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi Cilt: VIII / 1. Sivas.
- Çapcıoğlu İ-Şahin-Erdoğruca, **Max Weber Sosyolojisinde Karizmatik Otorite ve Dini Liderlik**, TSA / Yıl: 14. 2010.
- Dabaşı, H. **İslamda Otorite**, çev. Süleyman e. Gündüz, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995.
- Daver B. **Siyaset Bilimine Giriş**, Doğan Yayınevi, Ankara 1969.
- Doğan, M. **Büyük Türkçe Sözlük**, İstanbul,1984.
- Er İ. **“Karizma”**, Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, C. 2, Risale Yay.,İstanbul, 1990.
- Ergezer, B. **Liderlik ve Özellikleri**, Ocak Yay., Ankara, 1992.
- Hamidullah, M. Hz. **Peygamberin Savaşları**, Çev. Salih TUĞ, Yağmur Yay., İstanbul, 1991
- İbn Hişam, **es-Siretü'n-Nebeviyye**, I-II, Tahkik, Süheyl Zükkar, Daru'l-Fikr Yay., I. Baskı, Beyrut, 1992.
- İbn Sa'd, **et-Tabakatu'l-Kübra**, I-VIII, Daru's-Sadr Yay. ts.
- Kaya, A. V. **Toplumsal Değişme Açısından Karizmanın Şiddeti**, 1. bs., Sis yay., Ankara, 1998.
- Kapani, M. **Politika Bilimine Giriş**, Bilgi Yayınları, XI. Basım, Ankara, 1999
- Kirman, M. A. **“Karizma”**, Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü, Rağbet Yay.,İstanbul, 2004.
- Lewis, B. **İslam'ın Siyasal Söylemi**, Çev. Ünsal Oskay, Phoenix Yayınevi, II. Baskı, Ankara, 2011
- Marshall, G. **“Karizma”, Sosyoloji Sözlüğü**, çev. Osman Akınhay-Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 2003.
- Okumuş E. **Dinin Meşrulaştırma Gücü**, Özgü Yay., İstanbul, 2005.
- Sezer B. **“Çağdaş Karizma”** Ortadoğu Ämme İdaresi Dergisi, Cilt, 26, Sayı, 4, Ankara, 1993.
- Vakıdı, **Kitabu'l-Meğazi**, I-III, Beyrut, 1984.
- Vergin N. **Siyasetin Sosyolojisi**, Doğan Kitap, VI. Baskı, İstanbul, 2008.
- Weber, M. **Sosyolojinin Temel Kavramları**, Çev. Medeni Beyaztaş, Bakış Yayınları, 2002, İstanbul.
- Weber, M. **Sosyoloji Yazıları**, Çev. Taha Parla, Hürriyet Vakfı Yayınları, II. Baskı, İstanbul, 1987.
- Yayla A. **Siyasi Düşünce Sözlüğü**, Adres Yay., 4. Baskı, Ankara, 2008.